MÜHF-HAD Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi • Cilt 32, Sayı 1, Haziran 2026, ISSN: 2529-0142, ss. 265-284 • DOI:10.33433/maruhad.1775504

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Satılanın Helâl Olmaması Ayıp Olarak Değerlendirilebilir mi?

If the Sold Item is not Halal, Can This Be Considered a Defect?

Bedia GÜLEŞ

ÖZ

Kişilerin ticaret hayatında ürün tercihlerini yönlendiren pek çok faktör vardır. Alınan malın sorunsuz çalışması, yüksek kalitede olması veya sağlıklı olması, söz konusu faktörler arasında sayılabilir. Alıcı veya tüketici davranışını yönlendiren faktörlerden biri de kimi zaman dini yönelim olabilmektedir. İslâm dini açısından da bir malın helâl olması, Müslümanların ticaret hayatındaki davranışlarını yönlendiren önemli bir faktördür. Dolayısıyla helâl zannıyla alınan bir ürünün aslında öyle olmaması, alıcı veya tüketici açısından beklenen faydayı karşılamamaktadır.

Dünya ve Türkiye genelinde son yıllarda, mal ve hizmetin helâl niteliğinde standardizasyonun sağlanmasına yönelik çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. İslâm Ülkeleri İçin Standartlar ve Metroloji Enstitüsü'nün kuruluşu bu noktada önemli bir adımdır. Enstitü'nün çalışmaları daha çok, helâl mal ürettiğini veya helâl hizmet sunduğunu belirten firmalara yönelik denetimin sağlanması yönündedir. Malın alımı veya hizmetin sağlanmasından sonra helâl olmamanın ayıp sayılıp sayılmamasına yönelik doğrudan bir düzenleme değildir. Esasında hiçbir somut ayıp örneği Türk Borçlar Kanunu veya Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da sınırlayıcı biçimde sayılmaz. Bu da helâl olmayan ürünün ayıplı sayılıp sayılamaması sorusunu akla getirmektedir.

İşte bu çalışmada satış sözleşmesine konu malın helâl olmaması durumunda, bu eksikliğin ayıp olarak değerlendirilip değerlendirilememesi incelenmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak ayıp ve helâl kavramlarının tanımı ve türleri, satış sözleşmesiyle ilgisi ölçeğinde ortaya konulmaktadır. Daha sonra helâl olmama özelliğinin, Türk Borçlar Kanunu ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'daki ayıp kavramlarına uyup uymaması irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ayıp, Satış sözleşmesi, Helâl, Helâl olmama, Helâl mal.

* Dr. Öğr. Üyesi KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, Konya, Türkiye, bedia.gules@karatay.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-9036-7572

Sorumlu Yazar/Correspondence Author: Bedia GÜLEŞ

E-posta/E-mail: bedia.gules@karatay.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 1 Eylül 2025 **Kabul Tarihi/Accepted:** 26 Ocak 2026

How to cite this article/Atıf için: Bedia Güleş, 'Satılanın Helâl Olmaması Ayıp Olarak Değerlendirilebilir mi?' (2026) 32(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 265-284. DOI: 10.33433/maruhad.1775504.

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

ABSTRACT

There are many factors that influence people's product preferences in business life. These factors may include whether the purchased goods function properly, are of high quality or are healthy. One of the factors that may sometimes influence buyer or consumer behavior is religious orientation. In Islam, the whether a good is halal is an important factor that guides the behavior of Muslims in business life. Therefore, if a product purchased on the assumption that it is halal turns out not to be so, it fails to provide the expected benefit for the buyer or consumer.

In recent years, various efforts have been made to ensure the standardization of the halal quality of goods and services in both the world and Türkiye. The establishment of the Standards and Metrology Institute for Islamic Countries represents an important step in this regard. The Institute's work is mainly aimed at providing inspections for companies that claim to produce halal goods or offer halal services. Therefore, it does not constitute a direct regulation on whether non-halal status can be considered a defect after the purchase of goods or the provision of services. In fact, neither the Turkish Code of Obligations nor the Consumer Protection Law provides an exhaustive list of concrete examples of defects. This brings to mind the question of whether a non-halal product can be considered defective.

In the study, it is examined whether the non-halal nature of the goods subject to a sales contract may be regarded as a defect. To this end, the definitions and classifications of the concepts of defect and halal are first discussed in relation to the sales contract. Then, it is analyzed whether the characteristic of not being halal falls within the concept of defect under the Turkish Code of Obligations and the Law on Consumer Protection.

Keywords: Defect, Sales contract, Halal, Non-halal, Halal good.

GİRİŞ

Gelişen dünyada insan nüfusunun ve ihtiyaç türlerinin artması, piyasadaki mal ve hizmet sunum şekillerinde de farklılaşmaya yol açmaktadır. Daha önce sadece birkaç çeşidi olan ve sınırlı kaynaklardan temin edilen mallar, bugün çok çeşitli varyasyonlarla üretilerek farklı yollardan tüketiciye ulaştırılabilmektedir. Bu durum, ürün ve hizmet çeşitliliğinde geniş bir yelpaze sunma, erişilebilirliği arttırma ve mali güce göre alternatiflerden yararlanma yönlerinden tüketici için olumlu gelişmelerdir. Fakat söz konusu durum mal ve hizmetin standartlara uygunluk konusundaki denetimini zorlaştırdığı için tüketicinin korunma ihtiyacı da artmaktadır.

Tüketicinin denetim ihtiyacı duyduğu alanlardan biri helâl mal ve hizmet sektörüdür. İslâm dinine inanan ve bu inancın gereklerine uygun yaşamaya çalışan kimseler açısından, mal ve hizmet konusunda en az erişilebilirlik kadar erişilen mal veya hizmetin helâl olması da önemlidir. Genel mânâda helâl mal veya hizmet, alınmasında, tüketilmesinde veya yararlanılmasında İslâm şeriatına göre sakınca olmayan mal veya hizmettir. Bu niteliği taşımayan bir mal veya hizmet, helâl arayışı içerisinde olan kimse açısından o mal veya hizmetin hiç olmamasıyla eş değerdir. Dolayısıyla bu arayıştaki kişiye beklediği faydayı sağlamaktan yoksundur. İslâmi usullere göre kesilmemiş bir hayvanın eti, besin olarak alınması dinen yasak madde barındıran içecek veya İslâmi ölçülerden uzak bir tatil, söz konusu ifa etmeme/sayılmama durumuna örnek verilebilir.

Dünyadaki gelişmeler dikkate alındığında, helâl mal ve hizmette standardizasyonu sağlamak için çeşitli çalışmaların yapıldığı ve bunların gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Nitekim 1997 yılında

Dünya Sağlık Örgütü ile Gıda Tarım Örgütü ortak bir çalışmayla Gıda Kodu bünyesinde tavsiye niteliğinde bir yönerge oluşturmuştur. İslâm Ülkeleri İçin Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC)'nün çalışmaları bu konuda öncü olarak gösterilebilir. Merkezi İstanbul olan SMIIC'e günümüz itibariyle 44 ülke üyedir. SMIIC gıda, kozmetik, turizm, bebek bakım ürünleri gibi çok çeşitli alanlarda helâl standartlarını tespit etmektedir. Üye ülkelerde helâl üretim yaptığını ileri süren üreticilerin bu standartlara uyup uymadığını denetleyen kuruluşlar oluşmaktadır. Türkiye'de de farklı sektörler için bu denetimi yapan çeşitli kurumlar veya özel hukuk tüzel kişileri faaliyet göstermektedir. Örneğin, Türk Standartları Enstitüsü, helâl kesim belgesi, helâl parti malı uygunluk belgesi, helâl turizm belgesi ve helâl kozmetik hizmetleriyle mal ve hizmetlerdeki helâl vasfının saptanması konusunda çalışmalarını yürütmektedir. Bunun dışında akredite olan diğer ulusal veya uluslararası kuruluşlar da mal veya hizmetin helâl niteliğiyle ilgili belgelendirme işlemi yapmaktadır. Söz konusu kuruluşlar arasında akreditasyonu Helâl Akreditasyon Kurumu sağlamaktadır.

Helâl mal veya hizmete sözleşmeler hukuku boyutundan bakıldığında ise kanun veya alt düzenleyici hükümlerde bir malın helâl olmamasına ayıp olarak nitelenme açısından açıkça sonuç bağlanmadığı görülmektedir. Diğer yandan ayıp olarak nitelenmeye engel bir durum olduğundan da bahsedilemez. Çünkü en azından helâl etiketi taşımasına rağmen bu özelliğe sahip olmayan bir mal 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun[1] (TKHK) m. 8/2'ye göre elbette ayıplı mal sayılır. Fakat bir şeyin helâl olup olmaması, o şeyin maddesinden ağırlığına, depolandığı yerden elde ediliş yöntemine kadar çok farklı süreçlerden etkilenir. Dolayısıyla helâl olmayan malın hangi durumlarda ayıplı ifaya konu olacağı araştırmaya değer bir konudur.

Çalışmada malın helâl olmamasının "ayıp" konusuna etkisi incelenmektedir. Bu doğrultuda ilk bölümde Türk hukukuna göre ayıp konusunun mahiyeti ve türleri hakkında bilgi verilmektedir. Aynı bölümde helâl kavramının ne anlama geldiği de ortaya konulmaktadır. İslâmi hayatın tüm alanlarına sirayet eden bu terim yalnızca taşınır satışı açısından değerlendirilmektedir. İkinci bölümde ise İslâm hukukundaki helâl olmayan mal kavramının, Türk hukukunda ayıp olarak karşılığı ortaya konulmaktadır. Bu bölümde alıcı veya tüketicinin maldan helâl beklentisi de dikkate alınarak, helâl olmayan malın ayıplı sayılması tartışılmaktadır. Son olarak İslâm hukukunda haram kabul edilen malların istisna olması dolayısıyla, çalışmanın genelinde helâl olmayan mal örnekleri kimi zaman yinelenmektedir.

I. AYIP VE HELÂL OLMAYAN MAL KAVRAMLARI

Helâl olmayan ve ayıp kıyaslamasında ilkin ayıp kavramının kapsamı ve helâl olmamanın anlamı tespit edilmelidir.

A. AYIP TERİMİ VE BUNUN TÜRLERİ

Satış konusu açısından satıcının borcunu gereği gibi ifa ettiğinden bahsedebilmek için konu, tarafların sözleşmede kararlaştırdıkları tüm özelliklere uygun olmalı veya böyle bir anlaşma olmasa da objektif olarak sahip olması gereken özellikleri taşımalıdır. Aksi takdirde bu durum 6098 sayılı

1 Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6502, Kabul Tarihi: 7.11.2013, RG 28.11.2013/28835.

Türk Borçlar Kanunu[2] (TBK) m. 219 vd.'na göre malın ayıplı olarak nitelenmesine ve satıcının sorumluluğuna sebep olur. Alıcı tüketici ise TKHK m. 8 vd. hükümleri TBK m. 219 vd.'na nazaran öncelikle uygulanır. Aşağıda ayıp kavramı TBK ve TKHK açısından ayrı olarak incelenmektedir.

1. TBK Açısından Ayıp Terimi ve Türleri

Genel olarak satış sözleşmesinde ayıp, satış konusunun taşıması gerekli niteliklerden bir ya da birkaçında eksikliktir[3]. Bir tanım olarak yer almasa da nelerin ayıp olarak nitelenebileceği TBK m. 219'da da hükme bağlanır. Hükümde, satılan malda satıcının bildirdiği niteliklerin bulunmaması, niteliği etkileyen nicelik eksikliği, kullanım amacını veya alıcının beklediği faydayı ortadan kaldıran veya önemli ölçüde azaltan haller ayıp olarak nitelenir ve satıcı bundan sorumlu tutulur.

TBK m. 219/I'de ayıp türleri, maddi, hukuki ve ekonomik ayıp sınıflanmaktadır. Ancak bu terimlerin tanımı verilmez. Doktrinde[4] yapılan tanımlara göre maddi ayıp, eşyanın fiziki yapısındaki bazı eksiklikler dolayısıyla alıcının veya tüketicinin maldan beklediği amaca ulaşamamasıdır. Şişenin su sızdırması, televizyonunun çalışmaması veya kitap cildinin bozuk olması birer maddi ayıptır. Hukuki ayıp ise bir eşyadan yararlanmayı veya onu kullanmayı sınırlandıran kamu hukukuna dayalı eksikliklerdir[5]. Malın hacizli olması veya satış konusu malda ithalat yasağının olması hukuki ayıba

2 Türk Borçlar Kanunu, Kanun Numarası: 6098, Kabul Tarihi: 11.1.2011, RG 4.2.2011/27836.

3 Seyfullah Edis, *Türk Borçlar Hukukuna Göre Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu*, (Ajans-Türk Matbaası, 1963) 8; Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, *Borçlar Hukuku İkinci Kısım Akdin Muhtelif Nevileri,* Cilt I, (4. Bası, Fakülteler Matbaası 1980), 247; Karl Larenz, *Lehrbuch des Schuldrects Besonderer Teil*, Band II, (11. Auflage, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1977), 34; Josef Esser, *Schuldrecht Besonderer Teil* Band II, (Verlag C. F. Muller 1971), 33; Erich Molitor, *Schuldrecht Besonderer Teil*, (7. Auflage, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1965), 26; Claire Huguenin, *Obligationenrecht Allgemeiner und Besonderer Teil*, (3. Auflage, Schultess 2019), 788 Necip Bilge, *Borçlar Hukuku Özel Borç Münasebetleri*, (Sevinç Matbaası 1971), 73; Halûk Tandoğan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri,* Cilt I/1, (6. Basım, Vedat 2008), 163; H. Becker, (Çev Suat Dura), İsviçre Borçlar Kanunu Şerhi İkinci Bölüm Çeşitli Sözleşme İlişkileri, (Bern 1934), 72; Cevdet Yavuz, *Özellikle Tüketicinin Korunması Sorunu Bakımından Satıcının Satılanın (Malın) Ayıplarından Sorumluluğu*, (Beta 1989) 11, 61; Cevdet Yavuz, Faruk Acar ve Burak Özen, *Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler,* (19. Baskı, Beta 2024), 75; Fahrettin Aral ve Hasan Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri,* (16. Baskı, Yetkin 2023), 154; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler,* (7. Bası, Turhan 2025), 74; Selin Sert Sütçü, 'Satış Sözleşmesi' iç M. Turgut Öz (ed). *Borçlar Hukuku Özel Hükümler,* (Seçkin 2023), 89; Şebnem Akipek Öcal ve İlhan Kara, *Tüketici Hukuku Ders Kitabı*, (2. Baskı, Yetkin 2023) 77; Murat Aydoğdu ve Nalan Kahveci, *Tüketici Hukuku Dersleri*, (Adalet 2021), 245; Çağlar Özel, *Tüketicinin Korunması Hukuku,* (8. Baskı, Seçkin, 2023) 116; Mehmet Akif Tutumlu ve Özge Tutumlu, *Ayıplı Mal Hukuku,* (2. Baskı, Seçkin 2023), 41, 49; ayrıca bkz. İ. Yılmaz Aslan, *Tüketici Hukuku Dersleri*, (9. Baskı, Ekin 2022) 116; Mustafa Alper Gümüş, *6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi*, Cilt-I (Madde: 1-46), (Vedat 2014) 84; Mustafa Alper Gümüş, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Kısa Ders Kitabı*, (7. Baskı, Filiz 2023) 67; Fikret Eren ve İpek Yücer, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, (12. Baskı, Legem 2024) 102; H. Tamer İnal, *Tüketici Hukuku*, (3. Baskı, Seçkin 2014), 1047; Murat Aydoğdu ve Nalan Kahveci, *Türk Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri Sözleşmeler Hukuku*, (3. Baskı, Adalet 2017) 137; TKHK özelinde verilen tanımlar için bkz. Selin Sert Sütçü, *Şematik Tüketici Hukuku,* (3. Baskı, Seçkin 2025) 27; bu tanıma yakın olmak üzere İslâm dininde farklı mezhep âlimleri tarafından yapılan ayıp tanımları için, Mustafa Kisbet, 'İslâm Hukukunda Ayıplı Mal Satışında Tüketicinin Korunması', (2019), 5(1), İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi, 167, 168; Alpaslan Alkış, 'İslâm Hukuku Açısından Tüketicinin Korunması', (2019), 16(1), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 112.

4 Edis (n 3) 13; Kılıçoğlu, (n 3) 75; Feyzioğlu, (n 3) 248; Aral ve Ayrancı, (n 3) 156; Bilge, (n 3) 74; Yavuz/Acar/Özen, (n 3) 75; Aslan (n 3) 96; Gümüş, *Şerh* (n 3) 90; Gümüş, *Borçlar Özel* (n 3) 72; Eren, (n 3) 105; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 141; Özel, (n 3) 120; Tutumlu ve Tutumlu, (n 3) 70; İnal, (n 3), 1063; Becker, (n 3) 72; Sert Sütçü, 'Satış Sözleşmesi' (n 3) 90.

5 Aral ve Ayrancı, (n 3) 156; Tandoğan, (n 3) 168; Yavuz/Acar/Özen, (n 3) 75; Kılıçoğlu, (n 3) 75; Gümüş, *Şerh* (n 3) 90;

örnek gösterilmektedir[6]. Fakat bir görüşe göre üçüncü kişinin mal üzerinde üstün bir hak iddiası varsa hukuki ayıptan değil, zapttan söz edilir[7]. Ekonomik ayıpta da malın beklenen ekonomik değerinin karşılanmaması söz konusudur[8]. Beyaz eşyanın fazla enerji tüketmesi[9] veya satın alınan evin çok fazla yakıtla ısınması ekonomik ayıp olarak nitelenir.

Maldaki hacim, ağırlık, yüzölçümü gibi noksanlıkları ifade eden miktar eksiklikleri kural olarak ayıplı ifa değildir[10]. Fakat niteliği etkileyen bir nicelik eksikliği, ayıplı ifa kabul edilir (TBK m. 219/I). Kumaşta bulunan ilmek sayısı eksikliği bu türden bir ayıptır[11].

Aliud, esasen ayıplı ifa değildir. Çünkü ayıplı ifadan bahsedilebilmesi için ilk olarak ortada bir borç ifası olmalıdır. Oysa aliud durumunda, tarafların anlaştığı sözleşme konusu yerine başka bir şey teslim edildiği[12] için bu durum ifa sayılmaz. Dolayısıyla alıcının ayıp hükümleri gereğince satıcının sorumluluğuna başvurması mümkün değildir.

Ayıp, alıcının basit muayeneyle fark edip edememesine göre de türlere ayrılmaktadır. TBK m. 222/II de göz önünde bulundurulduğunda açık ayıp, alıcının olağan bir gözden geçirmeyle fark edebileceği ayıptır[13]. Gizli ayıp ise böyle bir gözden geçirmeyle anlaşılamayan ayıp türüdür[14]. Ayıp açık olduğu

Aslan, (n 3) 97; Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 254; Eren, (n 3) 106; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 141; Özel, (n 3) 121; Tutumlu ve Tutumlu, (n 3) 63; İnal, (n 3), 1063; Sert Sütçü, 'Satış Sözleşmesi' (n 3) 91; Molitor, (n 3) 26; özel hukuk veya kamu hukuku kaynaklı olmasının önemsiz olduğu, buna karşılık hukuki ayıbın da zapttan ayrılması gerektiğiyle ilgili, Edis, (n 3) 14, 15.

6 Örnekler için bkz., Akipek Öcal ve Kara, (n 3) 80; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 142; Özel, (n 3) 121; Tutumlu ve Tutumlu, (n 3) 63; İnal, (n 3), 1063; diğer örnekler için, Bilge, (n 3) 74; Tandoğan, (n 3) 164; Aral ve Ayrancı, (n 3) 156; Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 255. İthalat yasağı halinde ayıptan değil, sözleşmenin başlangıçtaki imkansızlığından bahsedileceğine dair, Gümüş, *Borçlar Özel* (n 3) 72; Yavuz/Acar/Özen, (n 3) 76; Tandoğan, (n 3) 170, 171. Malın hacizli olması durumunda zapta karşı tekeffül hükümlerinin uygulanması gerektiğine dair, Tandoğan, (n 3) 171.

7 Özel, (n 3) 121; Tutumlu ve Tutumlu, (n 3) 64; Aral ve Ayrancı, (n 3) 156; hukuki ayıbın zapta karşı tekeffülden farklı olduğu yönünde, Aslan, (n 3) 97; özel hukuktan kaynaklanan üçüncü kişi iddialarının zapta karşı tekeffül olduğu yönünde, Eren, (n 3) 107; Kılıçoğlu, (n 3) 76; Esser, (n 3) 36; satıcının tasarruf hakkına yöneltilen itirazın zapt olduğu, bunun dışındaki hukuki kısıtlamaların ayıp olduğu yönünde, Edis, (n 3) 15; satılan üzerinde üçüncü kişinin hak iddialarının hukuki ayıp olarak değerlendirilmesi hakkında, Feyzioğlu, (n 3) 250.

8 Gümüş, *Şerh* (n 3) 91; Edis, (n 3) 17; Larenz, (n 3) 36; Esser, (n 3) 34; Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 256; Aral ve Ayrancı, (n 3) 156; Akipek Öcal ve Kara, (n 3) 80; Eren, (n 3) 105; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 141; Özel, (n 3) 122; Tutumlu ve Tutumlu, (n 3) 70; İnal, (n 3), 1063; Kılıçoğlu, (n 3) 77; Sert Sütçü, 'Satış Sözleşmesi' (n 3) 91; Molitor, (n 3) 26; aynı yönde, bkz. Aslan, (n 3) 98.

9 Akipek Öcal ve Kara, (n 3) 80; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 141; diğer örnekler için, Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 256, 257; Eren, (n 3) 106.

10 Larenz, (n 3) 38; Huguenin, (n 3) 792; Bilge, (n 3) 77; Tandoğan, (n 3) 172; Aral ve Ayrancı, (n 3) 155; İnal, (n 3), 1051; Gümüş, *Şerh* (n 3) 85; Edis, (n 3) 9; Yavuz C, (n 3) 53; Eren, (n 3) 104; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 142; Özel, (n 3) 144; Yavuz/Acar/Özen, (n 3) 77, Becker, (n 3) 73.

11 Tandoğan, (n 3) 172; Eren, (n 3) 103; Yavuz C, (n 3) 53; Gümüş, *Şerh* (n 3) 85, 86; Edis, (n 3) 10; Özel, (n 3) 144; Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 237; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 142; Yavuz/Acar/Özen, (n 3) 77.

12 Becker, (n 3) 74; Larenz, (n 3) 37; Molitor, (n 3) 27; Yavuz C, (n 3) 46; Eren, (n 3) 104; Edis, (n 3) 11; Feyzioğlu, (n 3) 275; Tandoğan, (n 3) 172; Yavuz/Acar/Özen, (n 3) 77; Aral ve Ayrancı, (n 3) 155; Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 238; Gümüş, *Borçlar Özel* (n 3) 70; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 143; Özel, (n 3) 143; İnal, (n 3), 1052.

13 Edis, (n 3) 60; Eren, (n 3) 112; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 151; İnal, (n 3), 1061; Kılıçoğlu, (n 3) 79; Sert Sütçü, 'Satış Sözleşmesi' (n 3) 91; aşikâr ayıp kavramının, açık ayıptan farklı olduğu, aşikâr ayıbın olağan bir incelemeyle (yoksa gözden geçirmeyle değil) fark edilen ayıp türü olduğu hakkında, Gümüş, *Borçlar Özel* (n 3) 73.

14 Bilge, (n 3) 76; Edis, (n 3) 60; Kılıçoğlu, (n 3) 79; Gümüş, *Borçlar Özel* (n 3) 73; Eren, (n 3) 112; Aydoğdu ve Kahveci,

takdirde satıcının bundan sorumlu olması, ayıbın olmadığını üstlenmesine bağlıdır (TBK m. 222/II). Hâlbuki gizli ayıpta satıcının böyle bir tekeffülü olmasa da ayıptan sorumludur.

Çalışma konusu açısından en çok önem arz eden ayıp ayrımı ise ayıbın lüzumlu nitelik eksikliğinden ya da zikir ve vaat edilen nitelik eksikliğinden kaynaklanmasıdır. Lüzumlu nitelik eksikliği, sözleşme konusu malın objektif ölçütlere göre zorunlu olarak taşıması gereken özelliklerindeki eksikliktir[15]. Çakmağın ateş çıkarmaması, kalemin yazmaması veya ütünün kırışıklıkları açmaması bu türden ayıptır. Fakat sözleşme konusu şeyde bir özelliğin varlığı veya yokluğu satıcı tarafından bizzat tekeffül edilmişse ve sonradan o özelliğin olmadığı ortaya çıkmışsa, burada artık zikir ve vaat edilen nitelik eksikliği söz konusudur[16]. Örneğin, bir termos sıcaklığı altı saat koruyabilirken, satıcı yirmi dört saat koruduğunu söyleyerek malı satmış ve sonradan da termosun sıcaklığı on iki saat koruyabildiği anlaşılmışsa, alıcı ayıba karşı tekeffül hükümlerine başvurabilir. TBK m. 219/I'de her iki ayıp türünden de bahsedilir ve satıcının sorumlu olduğu ifade edilir.

2. TKHK Açısından Ayıp Terimi ve Türleri

Ayıplı mal kavramı TKHK m. 8'de hükme bağlanmaktadır. Maddenin birinci fıkrasına göre bir malın ayıplı olması, ya taraflarca kararlaştırılan model veya örneğe uygun olmamasına ya da objektif olarak sahip olması gereken koşulları taşımamasına bağlıdır. Hükmün ikinci fıkrasında ise ayıp sayılabilecek özel durumlardan bahsedilir: Ambalajda, etikette, kılavuzda, internet portalında veya ilânda belirtilen özellikleri taşımama ayıp oluşturur. Hükümde, muadil olan başka bir malın kullanım amacını karşılamayan veya tüketicinin beklediği faydayı azaltan ya da ortadan kaldıran durumlar da ayıp şeklinde zikredilerek TBK m. 219'daki hükme kısmen benzeyen bir hüküm getirilir. İfade etmek gerekir ki satış konusu malın montajının satıcı veya sorumlu olduğu kişilerce gerektiği şekilde yapılmaması ya da borcun geç ifa edilmesi, TKHK m. 8/3'te sözleşmeye aykırı ifa olarak nitelenmiştir. Bu durumların ayıp olarak değil, Kanunun da lafzen ifade ettiği gibi sözleşmeye aykırılık olarak yorumlanması gerekir[17]. Bunun sonucu da ilgili durumlara TBK hükümlerinin uygulanmasıdır. Fakat Kanun'un sözleşmeye aykırılığı ayıpla eşdeğer kabul ettiği anlaşılmaktadır[18]. Dolayısıyla tüketici bu tür durumlarda da satıcının ayıptan doğan sorumluluğuna başvurabilir.

Borçlar Özel, (n 3) 151; Sert Sütçü, 'Satış Sözleşmesi' (n 3) 91.

15 Larenz, (n 3) 35; Esser, (n 3) 33; Huguenin, (n 3) 791; Eren, (n 3) 110; Edis, (n 3) 57; Aral ve Ayrancı, (n 3) 159; Özel, (n 3) 119; Kılıçoğlu, (n 3) 75; kullanım amacının dikkate alınması şeklindeki sübjektif değil objektif bir ölçütün belirlenmesi gerektiğiyle ilgili, Gümüş, *Şerh* (n 3) 84.

16 Edis, (n 3) 49; Larenz, (n 3) 35; Esser, (n 3) 33; Molitor, (n 3) 27; Huguenin, (n 3) 789; Eren, (n 3) 107; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 143; Aral ve Ayrancı, (n 3) 157; Özel, (n 3) 119; İnal, (n 3), 1049; Kılıçoğlu, (n 3) 75, 76; sorumluluk için vaadin basit bir övgü veya reklâm amacıyla yapılmaması, ciddi olması gerektiği yönünde, Gümüş, *Şerh* (n 3) 86; Eren, (n 3) 108; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 144; Aral ve Ayrancı, (n 3) 158; Larenz, (n 3) 39.

17 Montaj hatalarına TKHK'daki ayıp hükümlerinin, geç ifaya ise TBK'ndaki temerrüt hükümlerinin uygulanması gerektiği yönünde, Akipek Öcal ve Kara, (n 3) 80; Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 229; montaj hatalarında ayıp hükümlerinin uygulama alanı bulacağı, geç ifa halinde ise TBK hükümleri ile TKHK hükümlerinin yarışacağı hakkında, Gümüş, *Şerh* (n 3) 92; geç ifada ayıplı malın söz konusu olmadığı, fakat ayıp hükümlerinin uygulandığı yönünde, Tutumlu ve Tutumlu, (n 3) 52.

18 Aynı yönde, Murat Aydoğdu, '6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Getirdiği Yeniliklere Genel Bakış, Sözleşmeye Aykırılık, Ayıplı İfa Kavramlarına Getirdiği Farklı Yaklaşım ve Bu Konudaki Önerilerimiz', Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2013), 15(2), 23; Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 229; Özel, (n 3) 120; Tutumlu ve Tutumlu, (n 3) 47; Sert Sütçü, *Tüketici* (n 3) 27.

TBK m. 219'da olduğu gibi TKHK m. 8/2'de ayıp türlerinden maddi, hukuki ve ekonomik ayıp olarak bahsedilir. TKHK'da da söz konusu terimlerle ilgili tanım yapılmaz. Ancak TBK'nun ayıp konusuyla ilgili hükümleri incelenirken yer verilen tanımlar burada da aynı şekilde geçerlidir[19].

TKHK'nda açıkça zikredilmese de tüketici sözleşmelerindeki miktar eksiklikleri de ayıp kabul edilmektedir[20]. Aynı şekilde eksik ifa gibi, niteliği etkileyen fazla ifa da ayıp şeklinde nitelenmelidir[21].

Aliud durumunda TBK açısından bir ifanın varlığından bahsedilemediği, dolayısıyla ayıp hükümlerinin uygulama alanı bulmadığı daha önce ifade edilmişti[22]. Ancak tüketici işlemlerinde durum farklıdır. Nitekim TKHK'da sözleşmeye aykırı ifa ayıplı ifa olarak sayıldığı için aliud hâlinde de ayıp hükümleri uygulanabilir[23]. Aynı sonuç geç ifa ve montajın gerektiği gibi yapılmaması hâlleri için de kabul edilir (TKHK m. 8/3). Böylece tüketici işlemi niteliğindeki mal satıcı tarafından yanlış veya geç teslim edilir ya da montajı gereği gibi yapılmazsa, tüketici yine satıcının ayıptan doğan sorumluluğuna başvurabilir.

Basit bir gözden geçirmeyle fark edilip edilememesine göre ayıbın açık ve gizli ayıp olarak nitelendiği ve TBK m. 222/II'ye göre satıcının ayrıca üstlenmedikçe açık ayıptan sorumlu olmadığı daha önce ifade edilmişti[24]. TKHK'nda ise 4077 sayılı TKHK[25] m. 4/II'nin aksine tüketicinin satılanı gözden geçirme ve ayıbı bildirme külfetine yer verilmemiştir ki bundan söz konusu külfetin kaldırıldığı anlaşılmaktadır[26]. Dolayısıyla ayıbın açık veya gizli olması TKHK'nun uygulama alanı açısından önemsizdir. Şu kadar ki TKHK m. 10/2'de sözleşmenin kurulduğu tarihte tüketicinin haberdar olduğu ayıplarda sözleşmeye aykırılıktan bahsedilemediği hükmü yer alır. Böylece açık ya da gizli olması fark etmeksizin tüketici ayıptan sözleşme kurulurken haberdarsa, artık satıcının ayıptan doğan sorumluluğuna gidemez.

Son olarak TBK m. 219'da, ayıbın lüzumlu nitelik eksikliğinden veya zikir ve vaat edilen nitelik eksikliğinden kaynaklanmasına göre yapılan ayrımın, TKHK m. 8'de de var olduğu görülmektedir. Nitekim TKHK m. 8/1'de lüzumlu nitelik eksikliği, "*objektif olarak sahip olması gereken özellikleri taşımama*" olarak ifade edilmiştir. Ayrıca TKHK m. 8/2'de geçen "*…teknik düzenlemesinde tespit edilen niteliğe aykırı olan; muadili olan malların kullanım amacını karşılamayan, tüketicinin makul olarak*

19 Bkz. I, A, 1.

20 Aslan, (n 3) 98; Gümüş, *Şerh* (n 3) 85; Aydoğdu, (n 18) 43; Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 229.

21 Ibid 229; Aydoğdu, (n 18) 44; verilen örnek sebebiyle aynı yönde, Edis, (n 3) 10; miktar fazlalığının alıcının yararına olduğu için satıcının ayıp sorumluluğuyla ilgisinin olmadığı yönünde, Yavuz C, (n 3) 52, 53.

22 Bkz. I, A, 1.

23 Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 229; Aydoğdu, (n 18) 46, 47; tüketicinin dilerse TKHK hükümlerine dilerse TBK m. 112 hükümlerine başvurma konusunda seçimlik hakka sahip olduğu yönünde, Tutumlu ve Tutumlu, (n 3) 56.

24 Bkz. I, A, 1.

25 Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (Mülga), Kanun Numarası: 4077, Kabul Tarihi: 23.2.1995, RG 8.3.1995/22221; 4822 sayılı kanunla değişik hâli, 6.3.2003 tarihinde kabul edilmiştir.

26 *"…Ayıplı malda tüketicinin seçimlik haklarından faydalanabilmesi için ayıbı belirli bir süre içinde ihbar etmesi yükümlülüğü kaldırılmıştır… Nitekim tüketicinin seçimlik haklarından birini kullandığı yönünde satıcıya her halükarda bildirimde bulunması gereğinin olması, bunun öncesinde ayrıca bir de ayıbı ihbar etmesi zorunluluğunu anlamsız kılmaktadır…",* TKHK m. 10 gerekçesi, https://app.e-uyar.com/gerekce/index/e6f5093e-0c11-4d24-9d4b-30a63266f0a8 (Erişim Tarihi: 7.12.2025).

beklediği faydaları azaltan veya ortadan kaldıran…" eksiklikler de lüzumlu nitelik eksikliğine işaret eder. Malın "örnek ya da modele uygun olmaması" (TKHK m. 8/1), "*ambalajında, etiketinde, tanıtma ve kullanma kılavuzunda, internet portalında ya da reklam ve ilanlarında yer alan özelliklerinden bir veya birden fazlasını taşıma*ması" (TKHK m. 8/2) ve "*satıcı tarafından bildirilen… niteliğe aykırı*" (TKHK m. 8/2) olması ise zikir ve vaat edilen nitelik eksikliğinden kaynaklanan ayıplardır. Lüzumlu nitelik eksikliğinden kaynaklanan ayıp ile zikir ve vaat edilen nitelik eksikliğinden kaynaklanan ayıp terimleri yukarıda[27] açıklandığı için burada tekrar değinilmemektedir.

B. HELÂL KAVRAMI VE SATIŞ SÖZLEŞMESİNDE HELÂL OLMAYAN MAL

Tüm hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslâm hukukunda da uyulması gereken birtakım kurallar vardır. Bu kurallar sadece özel bir alanı değil, hayatın tüm alanını düzenler. Fakat kurala aykırı veya uygun davranış, her zaman aynı sonucu doğurmaz. Çünkü her kuralın korumaya çalıştığı yarar ve bu yararın ihlal sonucu eşit değildir. Kurala aykırılığa bağlanan sonuçlar İslâm dinine göre çok farklı olabiliyorsa[28] da çalışma konusu bağlamında önemli olan iki kavram bulunmaktadır: Helâl ve haram.

Haram, yasaklığı kesin şekilde belli olan işlerdir[29]. Burada fiilin kesinlikle yapılmaması istenir. Helâl ise yapılmasında yasaklık olmayan davranışlardır[30]. Başkasına ait malın yenmesi harama, kişinin helâl yoldan kazandığı malı tüketmesi helâle örnek verilebilir. İslâm dinine göre bir şeyin helâl veya haram olduğunu belirleme yetkisi sadece Allah-ü Teâlâ'ya aittir[31]. Bu sebeple kasten helâl olan bir şeye haram veya haram olan şeye helâl diyen kimse, kendisinde bu yetkiyi gördüğü için dinden çıkmış olur[32].

Helâl ve haram kavramlarının satış sözleşmesi anlamına gelen bey' akdine çeşitli yansımaları bulunmaktadır. Örneğin, kişinin emir ve yasaklarına uyarak satış sözleşmesi yapması, bu

27 Bkz. I, A, 1.

28 İslâm'daki hükümler, teklif hükümleri ve bağlantılı hükümler olmak üzere ikiye ayırılır. Teklif hükümleri mükellef olan (kurallara uymakla yükümlü olan) kimselere yükümlülük getirir; fakat yükümlülüğün yerine getirilmemesindeki sonuç her zaman aynı değildir. Bu hükümlerden farz veya vacip olanlar, yapılması kesinlikle istenen fiillerdir. Farz ile vacip arasındaki fark, sadece dayandığı emrin delil olarak niteliğinden kaynaklanır; yapılmasının zorunluluğu açısından ikisi arasında hiçbir fark yoktur. Haram dinen kesinlikle yapılmaması istenen davranışlardır. Mendubda ise yine bir fiilin yapılması istenir; fakat buradaki emir farz veya vacipte olduğu gibi kesin değildir. Mendub fiili işlemeyenler emredilen fiilin kuvvetliliğine göre ahiret hayatında kınanabilir, azarlanabilir; fakat bir azaba uğratılmazlar. Mekruh da yasak olan, fakat yasaklığı haram gibi kesin olmayan davranışlardır. Terk edilmesi emrin derecesine göre ya günah olur ya da günah olmasa bile yapılmaması önerilir. Son olarak caiz veya helâl olarak ifade edilen fiiller de vardır ki bunlar yapılması veya yapılmaması hususunda bir külfet yüklemeyen, uygun görüldüğü veya günah içermediği belirtilen fiillerdir, Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (Ensar Neşriyat 2019) 66 vd.; İbrahim Kâfi Dönmez (Fıkıh Bölümü Yazarı), *İlmihal I, İman ve İbadetler*, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2010) 163 vd.

29 A. Fikri Yavuz, *Açıklamalı-Muamelatlı İslâm İlmihali, İslâm Fıkhı ve Hukuku*, (Çile 1986) 45; Erdoğan, (n 28) 179; Dönmez, (n 28) 174.

30 Yavuz AF, (n 29) 45; Erdoğan, (n 28) 174; Dönmez, (n 28) 172; helâl ürün çerçevesinde yapılan tanım için, Özlem Tüzüner, 'Helâl Sertifikasının Türk Medenî Hukuku Yönünden Değerlendirilmesi', iç Hakan Tokbaş ve Fehim Üçışık (edr), *Sektörel Bazda Tüketici Hukuku Uygulamaları* (Bilge 2015), (Tüzüner, *Değerlendirme),* 379.

31 "*Ağzınıza geldiği gibi yalan yanlış konuşarak, "Bu helâldir, bu haramdır" demeyin; çünkü Allah hakkında asılsız şey söylemiş olursunuz; Allah hakkında asılsız şey söyleyenler de kesinlikle iflah olmazlar.*", Nahl Suresi, 116. Ayet; fıkhi olarak ifadesi için Erdoğan, (n 28) 77; Dönmez, (n 28) 176; Abdullah Kahraman, 'Gıda Ürünlerinde Helâl ve Haramı Belirleme Yöntemi', (2012), XVI (1), 459.

32 Erdoğan, (n 28) 70.

sözleşmeden kâr elde etmesi ya da aldığı malı yemesi helâldir. Buna karşılık karşı tarafı aldatarak, ayıplı mal vererek, satılması yasak mallar için satış sözleşmesi yapılması, genel mânâda caiz olmaz[33]. Ancak çoğaltılabilecek bu uygun görülmeyen hâllerin yaptırım olarak sözleşmeye etkisi birbirinden farklıdır. Öyle ki bazı durumlar sözleşmeyi batıl (kesin hükümsüz) yaparken, bazısı Hanefilere göre fasit (geçersiz) bazısı da geçerli ancak harama yakın bir mekruhluğa yol açar. Çalışmanın konusu yalnızca taşınır satışı ve tüketilmesi yasak olan konulara ilişkin olduğu için helâl olmama kavramı da yalnız bu sınır içerisinde incelenmektedir.

İslâm hukukunda satış sözleşmesi bazı konular üzerinde yapılamaz. Saç, kan gibi insan uzuvları kural olarak satılamaz; fakat zaruret olarak bazı maddeler (kan, idrar) tıpta kullanılacaksa satılabilir[34]. Bununla beraber tedavi amacıyla insan organı, satış, kira, bağış gibi bir sözleşmeye konu edilmemek kaydıyla nakledilebilir[35]. Hayvan kanının, leşin, domuzun ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın da satışı yasaktır[36]. Aynı şekilde alkollü içki yasaklanmıştır[37]. Fakat alkollü içki satışının yalnız Müslümanlar arasında mı yoksa herkese satışının mı yasak olduğu noktasında çeşitli görüşler vardır[38]. Afyon satışı ilaç yapımında kullanılabildiği için caiz görülmüştür[39]. Leşin bizzat satışı yasak olsa da domuz dışında yenmesi yasak hayvanların kemikleri, sinirleri, boynuzu, tüyü, kılı ve tabaklanmak kaydıyla derisi satılabilir ve kullanılabilir[40]. Başka bir fayda için kullanılacaksa arı, ipek böceği, sülük, köpek, kedi gibi hayvanlar satılabilir[41].

İslâm hukukunda kişinin mülkü olmayan veya henüz ortada olmayan şeyi satması da uygun değildir. Örneğin denizdeki balığı yakalamadan önce satmak sözleşmeyi batıl kılar; sonradan balık tutulup alıcıya teslim edilse bile sözleşme geçerli hâle gelmez[42]. Vakıf malı da mülk olmadığı için satılamaz; fakat vakıf malını yenilemek için yapılan satışlar geçerlidir[43]. Aynı şekilde vakıf malından çıkan ürünler satılarak bunların semeniyle vakıf malının tamir edilmesi de uygundur[44].

Taşınır satışında helâl olma açısından en çok önem arz eden konulardan biri de helâl et satışıdır. İslâm dininde her hayvan besin olarak tüketilemez. Bununla beraber açıkça yasaklananların dışında kalan

33 Bu konudaki bazı örnekler için, Kisbet, (n 3) 169.

34 Ekrem Buğra Ekinci, *İslâm Hukuku, Umumi ve Hususi Hükümler*, (3. Baskı, Arı Sanat 2018) 490, 491.

35 Ibid 491.

36 Bakara Suresi, 173. Ayet; Maide Suresi, 3. Ayet; Nahl Suresi, 115. Ayet; En'âm Suresi, 145. Ayet.

37 Maide Suresi, 90. Ayet. Satışının yasaklılığını bildiren Hadisler için bkz. Abdullah Çolak, *İslâm Borçlar Hukuku*, (Ensar Neşriyat 2020) 86; Zeynüd'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l – Latifi'z Zebidi, (Çev. Kâmil Miras), *Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, 12. Cilt, (9. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı 1991) 43.

38 Bkz. Çolak, (n 37) 86.

39 Ekinci, (n 34) 490; haram veya temiz olmayan ilacın tedavide kullanılabileceğiyle ilgili, Halil Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, (İlim Yayınları) 133.

40 Ekinci, (n 34) 491; aynı yönde, Çolak, (n 37) 87.

41 Çolak, (n 37) 86, 87; Ekinci, (n 34) 491; aksi yönde görüşler için, Ekinci, (n 34) 491.

42 Ibid 491.

43 Ibid 491.

44 Ibid 491.

diğer konuların temizleri helâldir[45]. Yenilmesi helâl hayvanlardan bazıları da ancak kesimlerinde birtakım usullere uyulursa tüketilebilir[46].

Besin olarak tüketilecek bir mal helâl şekilde üretilmiş olsa bile, sonradan bazı koşullar ortaya çıktığı için tüketilmesi yasak besine dönüşebilir. Örneğin, domuz eti veya türevlerinin sunumunda kullanılan bir araç-gerecin sonradan dana etinde kullanılması, içeceğin içinde tüketilmesi yasak bir türevde ve miktarda alkol bulunması, tüketilmesi helâl olan bir besinin haram olan bir başka besinle depo edilmesi helâl olan besinin sonradan kullanılamaz hâle gelmesini sonucunu doğurur[47].

II. HELÂL OLMAYAN MALIN AYIP AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir maldaki eksikliğin veya aksaklığın ayıp olarak nitelendirilebilmesi, onun TKHK ile TBK'ndaki ayıp kavramına uygunluk taşımasına bağlıdır. Bunun gibi helâl olmamanın ayıp olarak kabul edilmesi için de bu özelliğin hukuki anlamda ayıp tanımını karşılaması gerekir. Aşağıda helâl olmamanın ayıp olarak kabul edilip edilemeyeceği, ayıp türleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

A. HELÂL OLMAMA VE LÜZUMLU NİTELİK EKSİKLİĞİ

Lüzumlu nitelik eksikliği, herhangi bir alıcının veya tüketicinin o maldan beklediği ortalama faydayı sağlayamamasıdır[48]. Söz konusu ayıp türünde malı alan kim olursa olsun, eksiklik kendisi için bir ayıp teşkil eder. Çünkü bu mal, olağan standartları sağlayamamış ve makul beklentiyi karşılayamamaktadır.

Helâl niteliğinin[49] lüzumlu nitelik eksikliği olup olmadığı, aslında ilk olarak mala helâl olmama özelliğini veren duruma bağlıdır. Çünkü bu özelliğe sebep olan durum, kimi zaman malı herkes için tüketilemez hâle getirecekken kimi zaman sadece bir Müslüman açısından tüketilemez kılar. Örneğin, kokmuş et gibi hiç kimsenin yemek istemediği bir mal, hem helâl değildir hem de sağlıklı zannıyla alındığı için ortalama bir alıcı veya tüketici beklentisini karşılamaz. Çürümüş yiyecekler, zehirli bir mantar gibi hiç kimsenin besin olarak tüketmek üzere almayı istemediği şeyler için de aynı yorum yapılabilir. O hâlde helâl olmama niteliğinin böyle durumlarda lüzumlu nitelik eksikliği olduğu rahatlıkla söylenebilir. TBK m. 219'a göre alıcının maldan beklediği yarar ortadan tamamen kalktığı için ve TKHK m. 8/1'e göre de objektif olarak sahip olması gereken özellikleri taşımadığı

45 Araf Suresi 32. Ayet.

46 Helal kesim usulü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zenüd'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l Latifi'z Zebidi (n 37) 25; Günenç (n 39) 293, 295; Ekinci (n 34) 491.

47 Tüzüner, *Değerlendirme,* (n 30) 379; depolama, taşıma, işleme usullerinin de helal belgelendirme çalışmalarında dikkate alındığıyla ilgili, Murat Şimşek, 'Helal Belgelendirme ve SMIIC Standardı', (2013), 22, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 27.

48 Bkz. I, A.

49 Ayıptan sorumluluk konusunda, "bir şeyin kullanım amacı bakımından değerini veya ondan beklenen yararlılığı (faydalılığı) oluşturan unsur veya özelliğe nitelik denir", Eren, (n 3) 103; benzer yönde, Aral ve Ayrancı, (n 3) 154. Bu tanım göz önünde bulundurulduğunda malın helâl olup olmamasının da teknik anlamda bir nitelik olduğundan bahsedilir.

için sözleşme konusu mal ayıplı kabul edilir[50]. Buna karşılık malın helâl olmama niteliği bazen o malın sadece Müslüman olmayan kimseler için tüketilememesiyle sonuçlanır. Mesela, Besmele çekilmeden kesilmiş hayvandan elde edilen ve bunun dışında sağlık açısından herhangi bir sakınca taşımayan kırmızı et, Müslümanlar açısından yenilemez durumdayken, bir başkası için tüketilebilir niteliktedir. Aynı şekilde, bazı haşeratlar, kedi, köpek, eşek gibi birtakım hayvanlar Müslüman kimseler için kesinlikle yenilemezken, Ateist bir kimse için olağan tüketim maddesi olabilir. O hâlde bazı durumlarda helâl olmama niteliğinin lüzumlu nitelik eksikliğinden kaynaklanan ayıp olarak nitelendirilebilmesi, tüketicinin o mala karşı olan tutumuna, beklentisine bağlıdır[51]. Şayet alıcının veya tüketicinin böyle bir beklentiyle malı aldığı açık ya da örtülü şekilde belliyse[52], helâl olmama niteliği lüzumlu nitelik eksikliğinden kaynaklanan ayıp olarak nitelendirilebilir. Örneğin, Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bir mahalledeki kasap, mahalle sakinlerinin helâl kesim olmayan bir eti almak istemeyeceklerini zaten bilir. TKHK m. 8/1 kapsamında bu nitelik, söz konusu mahallede yaşayan makul tüketici profili için malın objektif olarak sağlaması gereken bir özelliktir. Dolayısıyla söz konusu özelliklere sahip olmayan bir et sattığında bu durum lüzumlu nitelik eksikliğinden kaynaklanan ayıp olarak nitelenebilir.

Önemle ifade etmek gerekir ki tüketicinin helâl beklentisi her zaman inandığı din ile örtüşmeyebilir. Öyle ki kişi Müslüman olmasına rağmen, yediği et veya içtiği meşrubat içeriği konusunda hassasiyet göstermeyebilir. Mesela Müslüman olmasına rağmen genel olarak hayvanın nasıl kesildiğini araştırmadan et alıyor ya da alkol tüketiyor olabilir. Aynı şekilde Müslüman olmayan kişi de dini hassasiyetleri dolayısıyla değil, İslâmi kesim usullerinin daha sağlıklı olduğuna inandığı için helâl kesim araştırması içerisinde olabilir. Böyle hâllerde alıcı veya tüketicinin tutumu ile basiretli tacir davranışından yola çıkarak sonuca varılmalıdır. Alıcı veya tüketicinin beklentisi açıkça anlaşılıyorsa, hâkim helâl olmama niteliğinin ayıp olduğuna karar vermelidir. Az önceki örnekte, mahalle kasabından güvenilir olduğunu düşünerek sürekli alışveriş yapan bir Hristiyan için de helâl olmama niteliği ayıp olarak değerlendirilir. Buna karşılık menüsünde domuz jambon bulunan bir restorana yemeğe giden müşterinin, Müslümanların yiyebileceği bir yemek sipariş etmesi ve ardından da bu yemek hazırlanırken jambonda kullanılan bıçağın kullanıldığını ileri sürerek ayıp iddia etmesine itibar edilmez.

50 Şartları taşıdığı takdirde ayıp hükümlerine başvurulabileceği hakkında, Özlem Tüzüner, 'Helâl Sertifikasına Yöneltilen Eleştiriler ve Bu Sertifikadan Kaynaklanması Muhtemel Özel Hukuk İhtilafları', (2020) 4(2) Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, (Tüzüner, *Eleştiriler*) 17, 24; Tüzüner, *Değerlendirme,* (n 30), 392.

51 Helâl ürün şartlarını arayan tüketici çevresinde, helâl niteliği taşımayan ürün satışın ayıplı ifa olduğu yönünde, Metin Topçuoğlu, Burcu Özkul ve Numan Tekelioğlu, 'Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Açısından Helal Ürün Sorunu ve Sonuçları', (Nisan 2017), 7 (30), Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 25; alıcı beklentisinin ayıp şeklindeki nitelendirmeye etki edeceği, TBK m. 219/I'in "*alıcının ondan beklediği faydaları ortadan kaldıran*" şeklindeki lafızdan anlaşılmaktadır. Amaçlanan kullanım elverişliliğinin, satılanın değerinin azalması veya tamamen ortadan kalkması şeklindeki ayıptan tamamen bağımsız bir nitelik eksikliği olduğu yönünde, Gümüş, *Borçlar Özel* (n 3) 68. Ayıp değerlendirmesinde içinde bulunulan bölge ve zamandaki örfün belirleyici olduğu yönünde, Kisbet, (n 3) 177.

52 Kurban etmek için alınan koyunun kulağının kesik olmasının ayıp sayılacağı yönünde, Kisbet, (n 3) 177. Bu örnekte kurbanlık hayvanın sakat olmaması konusunda tüketicinin açık bir beklentisi vardır.

B. HELÂL OLMAMANIN ZİKİR VE VAAT EDİLEN NİTELİK EKSİKLİĞİ OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Helâl olmama niteliğinin ayıp olarak değerlendirilmesini en çok ilgilendiren ayıp türünün zikir ve vaat edilen vasfın eksikliği şeklinde ortaya çıkan ayıp olduğu söylenebilir. Nitekim bir ürünün helâl olmasına dikkat eden kimseler ekseriyetle ya malı alırken helâl olup olmadığını sormakta ya da ambalajına bakarak bunu anlamaya çalışmaktadır. Bu da zikir veya vaadin konuyla ilgili önemini arttırmaktadır.

TBK m. 219/I'e göre satıcının alıcıya herhangi bir surette bildirdiği niteliğin satış konusunda bulunmaması ayıp olarak değerlendirilir. Bildirimin açık veya örtülü yapılması arasında fark yoktur[53]; fakat ciddi olmalıdır[54]. Dolayısıyla sözleşme görüşmeleri devam ederken satıcının malın helâl olduğunu belirtmesi, malın ambalajında "helâl" ambleminin veya bu anlama gelen başka bir ibarenin bulunması, zikir veya vaat anlamına gelir[55]. Bu durumda malın helâl olmadığının sonradan anlaşılması onun ayıplı kabul edilmesine sebep olur[56]. Alıcının amblemi, helâl kesim sertifikasını görememesi veya başka sebepler dolayısıyla ürünün helâlliğinden şüphelendiği hallerde, satıcı malın helâl olduğunu söylemişse o ayrıca TBK m. 222/II dolayısıyla da sorumlu olabilir.

Tüketici sözleşmeleri açısından da zikir veya vaat edilen nitelik eksikliğinin ayıba yol açması için zikir veya vaadin ciddi olması gerekir[57]. Fakat reklâmda ifade edilen niteliklerin sırf övgü dolayısıyla mı yoksa ciddi olarak mı söylendiği konusunda tüketici sözleşmeleri açısından daha dikkatli bir değerlendirme yapılmalıdır[58]. Zira reklâm ve ilânda geçen ibarelerin eksikliğinin ayıp kabul edilmesi TKHK m. 8/2'de açıkça ifade edilir. Örneğin reklâmda, kesilen hayvanın bakıcısının bile çok dindar olduğunu söyleyerek etin helâlliğini vaat etmek abartı bir ifade sayılabilecekken, bu hayvana yenmesi caiz görülmeyen hiçbir besinin verilmediğini belirtmek ciddi bir vaat olur[59]. Reklâm ve ilân dışında, TBK'nda "herhangi bir suretle bildirme" şeklindeki ibare TKHK m. 8/2'de örneklerle somutlaştırılır. Hükme göre ambalajda, etikette, kullanma kılavuzunda, internet portalında, reklâm ve ilânda belirtilen özelliklerden birinin bulunmaması, malı ayıplı kılar.

53 Becker, (n 3) 78; Molitor, (n 3) 28; Huguenin, (n 3) 789; Eren, (n 3) 108; Gümüş, *Borçlar Özel* (n 3) 78; Bilge, (n 3) 75; Tandoğan (n 3) 166; nitelik bildiriminin tasavvur açıklaması olup, şekle tâbi olmadığı yönünde, Özel, (n 3) 125; bildirimin hukukî niteliğiyle ilgili görüşler için, Yavuz/Acar/Özen, (n 3) 83.

54 Tandoğan (n 3) 166; Becker, (n 3) 79; Gümüş, *Borçlar Özel* (n 3) 78; Eren, (n 3) 108; Özel, (n 3) 125; Yavuz/Acar/Özen, (n 3) 83.

55 Topçuoğlu, Özkul ve Tekelioğlu, (n 51) 35; Tüzüner, *Değerlendirme,* (n 30) 393, 394.

56 Topçuoğlu, Özkul ve Tekelioğlu, (n 51) 35; helâl sertifikalı olduğunun söylenmesine rağmen malın helâl çıkmaması durumunda ayıp hükümlerinin uygulandığıyla ilgili, Tüzüner, *Değerlendirme,* (n 30) 394.

57 Gümüş, *Şerh* (n 3) 86; Eren, (n 3) 108; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 144.

58 Aynı yöndeki değerlendirme için, Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 144, 145; TKHK açısından reklâmlarda belirtilen her türlü nitelik vaadinin sorumluluk doğuracağını kabul etmek gerektiğiyle ilgili, Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 250; Aydoğdu, (n 18) 29.

59 İslâm hukukunda abartılı reklâm ve propagandaların, özellikle bu yollarla tüketici aldatmanın yasak olduğu yönünde, Alkış (n 3), 93; Sabri Erturhan, 'İslâm Ticaret Hukukuna Vücut Veren Ahlâkî Esaslar', (2010), 16, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 234; reklâm verenin, reklâmda belirtilen nitelik vaadinin doğruluğunu ispat edemediği takdirde, ciddi olmayan nitelik vaadinden dahi sorumlu olduğu yönünde, Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 250, 251; Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 144.

Helâl olmama ile idari veya teknik düzenlemeye aykırı olma niteliklerinin sözleşme konusu malda birleşmesi nitelik vaadi açısından önemlidir. TKHK m. 8/2'ye göre teknik düzenlemelere uygunluk taşımayan mallar da ayıplı kabul edilir. Aynı şekilde TKHK m. 76/3'te tüketici ürünlerinin her türlü idari ve teknik mevzuata uygun yapılması gerektiğine vurgulanır. TKHK m. 3/1-j hükmü, teknik düzenleme kavramının tanımı için 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun[60]'a yollama yapmıştır. Bu Kanun'un 3/I-j hükmüne göre teknik düzenleme "*Bir ürünün, ilgili idarî hükümler de dahil olmak üzere, özellikleri, işleme ve üretim yöntemleri, bunlarla ilgili terminoloji, sembol, ambalajlama, işaretleme, etiketleme ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri hususlarından biri veya birkaçını belirten ve uyulması zorunlu olan her türlü düzenleme*" olarak tanımlanmıştı. Fakat 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu[61]'nun 25. maddesinin 1. fıkrası ile 4703 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış; maddenin 2. fıkrası ile de mevzuatta 4703 sayılı Kanun'a yapılan atıfların 7223 sayılı Kanun'a yapıldığı kabul edilmiştir. 7223 sayılı Kanun'un m. 3/1-n hükmüne göre de teknik düzenleme "İdari hükümler de dâhil olmak üzere, ürünün niteliğini, işleme veya üretim yöntemlerini veya bunlarla ilgili terminoloji, sembol, ambalajlama, işaretleme, etiketleme veya uygunluk değerlendirme işlemlerini tek tek veya birkaçını ele alarak belirleyen uyulması zorunlu mevzuatı" ifade eder. Hükümde idari hükümler de zikredildiği için kanaatimizce teknik düzenleme idari düzenlemeleri de kapsar şekilde geniştir. Dolayısıyla gerek idari düzenlemelere aykırı gerçekleşen gerek teknik düzenlemeye aykırı olan her türlü üretim, ambalajlama, etiketleme veya işaretleme gibi tüm fiiller, satılan malın ayıplı sayılmasıyla sonuçlanır. Böylece söz konusu durumlar gerçekleşirken ürün aynı zamanda helâl olmayan bir nitelik de kazanıyorsa, dini hassasiyeti haiz tüketici açısından ayıplı ifa olabilir. Örneğin, uygun taşıma koşullarına uyulmadığı için çürüyen bir yiyecek, bir yandan zararlı olduğundan helâl değildir, diğer yandan ürünlerin sağlıklı taşındığını iddia eden kuruluşun ayıptan sorumluluğuna sebep olur[62].

Doktrinde[63] Türk Standartları Enstitüsü'nün zorunlu standartlarının da TKHK m. 8/2'de bahsi geçen idari düzenlemelerden olduğu savunulmaktadır. Enstitü'nün standartları genel olarak ihtiyaridir; fakat bazı standartlar ilgili Bakanlığın teklifi ve Sanayi ve Teknoloji Bakanı'nın onayı ve Resmî Gazete'de yayınlanmak şartıyla mecburi kılınabilir (Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, m. 550/4). Standart bu şekilde zorunlu hâle getirildiği zaman, idari bir tasarruf şekline bürünmektedir. Böylece söz konusu ürünü üreten herkes, belirlenen standartları karşılayarak üretim yapmak zorundadır. Dolayısıyla zorunlu standartları karşılamayan ürünlerin idari düzenlemeye aykırılık ve zorunlu özellik eksikliği dolayısıyla ayıplı olmasından bahsedilebilir[64]. Zorunlu standartları taşıması gereken

60 Mülga Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 4703, Kabul Tarihi: 29.6.2001, RG 11.7.2001/24459.

61 Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu, Kanun Numarası: 7223, Kabul Tarihi: 5.3.2020, RG 12.3.2020/31066.

62 Taşıma konusundaki idari standartlar için bkz. https://uhdgm.uab.gov.tr/uploads/pages/yonergeler/atp-yonerge.pdf Erişim Tarihi: 30 Kasım 2025.

63 Aslan, (n 3, 5. baskı) 132; Ege Cenger, 'Tüketici Hukuku Açısından Taşınır Satımında Ayıplı Mal Kavramı', (Aralık 2022), 87(3), İzmir Barosu Dergisi, 139.

64 Aslan, (n 3, 5. baskı) 132; Türk Standartları Enstitüsü'nün zorunlu standartlarına uygun hâle getirilmeyen malların müsaderesine ve toplatılmasına ilişkin davanın Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından tüketici mahkemesine açılabileceği yönünde, İnal, (n 3), 1254.

ürünler belirli zamanlarda tebliğle listelenmektedir. Mevcut liste en son 11 Mayıs 2023 tarihinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın tebliğiyle yenilenmiştir[65]. Tebliğde helâllik özelliğini doğrudan ilgilendiren bir ürün grubu bulunmamaktadır. Fakat listede şu an böyle bir ürünün bulunmaması, helâl olmayan bir malın idari düzenlemeye de aykırılık taşıyamayacağı anlamına gelmez. İlerleyen zamanlarda böyle bir ürünün listeye alınmasıyla ya da helâl olmayan herhangi bir malın idari veya teknik bir düzenlemeye de aykırı olması halinde, bu durumun teknik ve idari düzenlemelere aykırılık kaynaklı ayıp sayılması mümkündür.

C. HELÂL OLMAMANIN MADDİ, HUKUKİ VEYA EKONOMİK BİR AYIP OLARAK DEĞERLENDİRİLMEYE ETKİSİ

Helâl olmayan mal mevzuat açısından ayıp olarak nitelendirildiğinde, malın bu niteliği maddi, hukuki veya ekonomik ayıp olma açısından her zaman aynı türe karşılık gelmez. Hatta helâl olmayan mal bazen birkaç tür ayıba birlikte karşılık gelir[66]. Maddi, hukuki veya ekonomik ayıp türlerinin hepsi açısından ortak nokta şudur: Helâl olmama özelliğinin ayıp sayılması, alıcı veya tüketicinin maldan böyle bir beklentisinin olmasına ve satıcının bu yönde vaatte bulunmasına bağlıdır. Örneğin, helâl olmama, TBK veya TKHK açısından malın cismani bir eksikliğine karşılık geliyorsa maddi ayıptan söz edilir. Alkol içeren içecek bu duruma örnek verilebilir. Ancak söz konusu halde de alıcı veya tüketicinin helâl mal beklentisinin önemli olduğu veya olmadığı durumlar olarak ikili bir ayrıma gitmek lazımdır. Örneğin, sahte içkinin içilmesi durumunda içen kişi helâl beklentisi içerisinde olsun ya da olmasın, içilen şey herkes için maddi olarak ayıplıdır. Buna karşılık sahte olmayan alkol maddesi içeren bir içecek, sadece satıcının bu yönde vaadi varsa ve maldan helâllik beklentisi olan kimse için önem ifade eder.

İslâm hukukunda taşınır satışına konu olma açısından yasaklanmış mallar, çoğunlukla bizatihi tüketimi yasak olan mallardır[67]. Alkol, domuz eti, insan organları bu tür mallara örnek verilebilir. Dolayısıyla bu durum söz konusu malların ayıp türü açısından ekseriyetle maddi ayıplı olarak nitelenmesini gerektirir. Ancak bazı satış sözleşmeleri vardır ki sözleşmeye konu malın cismani varlığı itibariyle satışı haram olmamasına rağmen, somut durumdaki bir özelliği hem ayıba hem helâl olmamaya karşılık gelebilmektedir. Örneğin, binilmek için alınan hayvanın huysuz çıkması ekonomik ayıba karşılık gelirken[68], bu özelliği satıcı tarafından gizlenerek satıldığında, kazanç yolu helâl olmama niteliğine bürünür[69]. Hacizli malın satıcı tarafından bu özelliği gizlenerek satıldığı[70]

65 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=40410&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5 Erişim Tarihi: 30 Kasım 2025.

66 Nitekim lüzumlu nitelik eksikliği veya zikir ya da vaat edilen nitelik eksikliğinden kaynaklanan ayıp, aynı zamanda maddi, hukuki veya ekonomik bir ayıp olabilir, Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 141.

67 Bkz. I, B.

68 Örnek için, Kisbet, (n 3) 168.

69 "*Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Bir Müslüman kardeşine kusurlu bir şeyi satacak olursa, kusurunu ona açıklamadan satması helal değildir.*", bu hadis ve hadisin kaynakları için bkz. Kisbet, (n 3) 169; tüketimin helâl yoldan yapılması gerektiğiyle ilgili hadis için bkz. Alkış, (n 3) 75.

70 Bkz. I, A, 1.

bir sözleşmede de mal hukuki ayıplıdır ve aynı sonuç geçerlidir. Ancak bu durumda ayıbın ileri sürülebileceği zamanaşımı hükümleri uygulanmaz (TKHK m. 12/3).

D. HELÂL OLMAMANIN AÇIK VEYA GİZLİ AYIP SAYILMASI

Bir ürünün helâl olmama niteliği her zaman açıkça anlaşılmayabilir. Günümüz piyasa koşullarına bakıldığında da ekseriyetle açıkça anlaşılmadığını söylemek mümkündür. Gerçekten de özellikle gıda sektöründe bazı yiyeceklerin helâl olmadığının sonradan ortaya çıkması geçmişte defalarca basına yansımış olaylardandır[71]. Yine hayvan kesilirken İslâmi kesim usullerine riayet edilip edilmediği, özellikle güvenilir işletme niteliği kazanmamış yerler için hayvanın kesilirken sağlıklı olup olmadığı veya içeceklerin içinde içilmesi yasak alkol madde olup olmadığı, her zaman fark edilebilecek hususlar değildir. Bu örneklerde ürünün helâl olmaması olağan bir gözden geçirmeyle fark edilemeyeceğinden dolayı, eğer helallik vaadi varsa söz konusu eksiklik elbette gizli ayıp kabul edilir[72]. Alıcının veya tüketicinin malın helâl olmama niteliğini kolayca fark edebilmesi hâlinde ise açık ayıp vardır[73]. İçinde insan sağlığına zararlı madde bulunduğu açıkça belli olan bir ürünün varlığı durumunda açık ayıp söz konusu olur.

Ambalajlı üründeki içerik kısmının, helâl olmama şeklindeki ayıbın gizliliğine etkisi de değerlendirilmesi gereken bir konudur. Bu tür ürünlerin içinde bulunan maddeler, ambalajın üzerinde teknik isimleriyle yer almaktadır. Fakat bu maddelerin nitelikleri ve bu arada helâl olup olmadıkları, alıcı veya tüketicilerin birçoğu tarafından bilinemeyebilir. Acaba tüketilmesi helâl olmayan bir maddenin üründe bulunması ve ürünün ayıplı olduğunun ileri sürülmesi halinde, satıcı söz konusu içeriği alıcı veya tüketicinin alırken bildiğini, bu sebeple ayıp iddia edemeyeceğini ileri sürebilir mi? Bu noktada ikili ayrıma gidilmelidir. İlk olarak ürün üzerinde helâl amblemi veya bu anlama gelebilecek herhangi bir ibare varsa, o zaman helâl olmama, zikir veya vaat edilen nitelik eksikliği dolayısıyla ayıp sayılır. Böyle bir durumda içindekiler kısmında ne yazdığının önemi kalmaz. Çünkü alıcı veya tüketici içerikteki şüpheli katkı maddesini fark etse bile bu amblem veya ibare dolayısıyla satıcı ayıpsız niteliği ayrıca üstlenmektedir (TBK m. 222/II). Buna karşılık ürün üzerinde helâl olduğuna dair herhangi bir amblem, ibare veya satıcının söz konusu duruma dair herhangi bir beyanı yoksa, somut olaya göre alıcı veya tüketicinin bu içeriği ne kadar anlayabileceğine ve ürünü alırken onun helâlliğiyle ilgili gösterdiği hassasiyete göre dürüstlük kuralı çerçevesinde karar verilmelidir. Örneğin, genel olarak meyve suyu alırken içeriğine dikkat etmeyen kimse, sonradan dürüstlük kuralına aykırı olarak üretim aşamasında meyvelerin suyla fermente olarak alkolleştiğini

71 700 kilogram eşek etinin piyasa sürülmeden önce ele geçirilmesiyle ilgili bir haber hakkında, https://www.youtube.com/watch?v=CcQMijhL_5M Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2024; bir ton domuz etinin ele geçirilmesiyle ilgili haber için, https://www.ntv.com.tr/turkiye/incirliovada-bir-ton-domuz-eti-ele-gecirildi,0WZcI7alE0qKgyECPB8Ofg#google_vignette Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2024.

72 Helâl sertifikasının niteliğine uymayan ürünlerde gizli ayıbın kabul edilebileceğiyle ilgili, Tüzüner, *Değerlendirme,* (n 30) 392; İslâm hukukunda ayıbın gizli, açık ve gözlemle anlaşılabilen ayıp şeklinde ayrıldığı; gözle görülebilen ayıpların açık ayıp olduğu, kolayca fark edilemeyip bir uzman yardımıyla anlaşılabilen ayıpların da gizli veya gözlemle anlaşılabilen ayıp şeklinde nitelendiği yönünde, Kisbet, (n 3) 170, 171.

73 Kisbet, (n 3) 171; helâl sertifikasının niteliğine uymayan ürünlerde yerine göre açık ayıbın oluşabileceğine dair, Tüzüner, *Değerlendirme,* (n 30) 392.

ileri süremez. Yine, bir ürünün içindekiler kısmına bakıldığında alkol türevi bir madde kullanılmışsa, bunun alkol olduğu yabancı dilde yazıldığında bile rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla bu durumda da alıcı içerikte yazanlardan alkolü anlayamadığını ileri süremez. İfade etmek gerekir ki alıcı veya tüketicinin madde isminden ne tür bir madde olduğunu anlaması, bununla beraber bu maddenin helâlliğini bilmemesi, kendisinin dini bilgi eksikliğine dayanır. Örneğin, etil alkol kolonyanın içinde bulunan bir madde olup, kullanılması dinen uygunken, besin olarak tüketilmesi uygun değildir. Bu maddenin helâl olup olmadığını alıcı veya tüketicinin bilmemesi ona yüklenir. Dolayısıyla alıcı veya tüketicinin bunu tamamıyla haram zannederek ayıp ileri sürmesi kabul edilemez. Alıcı veya tüketicinin maddeyi kullanımda helâllik açısından bir sakınca olmadığını bilmesine rağmen dini açıdan hassas davranarak kullanmak dahi istemediğini belirtmesi ve malda ayıp ileri sürmesi durumunda da malın ayıplı olduğu söylenemez. Çünkü alıcı veya tüketici kolonyayı alırken onun içeriğini bilmekte ve yine de almaktadır.

Helâl olmama niteliği açısından satılanı gözden geçirme önemlidir. TBK m. 223/I'e göre alıcı malı devraldıktan sonra işlerin olağan akışına göre imkân bulur bulmaz satılanı gözden geçirmek ve ayıp fark ederse bunu uygun süre içinde satıcıya bildirmek zorundadır. Aksi takdirde satılanı ayıplı haliyle kabul etmiş sayılır (TBK m. 223/II, 1. cümle). Bununla beraber satılanda olağan gözden geçirmeyle fark edilemeyecek bir ayıp bulunması hâli bu kuraldan istisna tutularak, söz konusu durumda satıcının sorumluluğu ayıbın hemen kendisine bildirilmesine bağlanmıştır (TBK m. 223/II, 2. ve 3. cümle). O hâlde tüketici işlemi niteliği taşımayan bir satış sözleşmesinin varlığı hâlinde, ürünün helâl olmamasından satıcının ayıp hükümleri çerçevesinde sorumlu olması, alıcının gözden geçirme ve bildirim külfetini yerine getirmesine bağlıdır[74]. İşlemin her iki tarafının ticari veya mesleki amaçlarla hareket etmediği bir işlem[75] olarak bir komşunun diğer komşuya et satması, bu duruma örnek verilebilir. Buna karşılık işlem tüketici işlemi niteliği taşıyorsa, tüketicinin satılanda ayıp ileri sürmesi, TKHK'da gözden geçirme külfetine bağlanmaz[76]. Bu sebeple tüketici gözden geçirme işlemi yapmamış olmasına rağmen satılanın helâl olmadığını sonradan anlasa da zamanaşımı süresi içerisinde kalmak kaydıyla (TKHK m. 12) yine satılanın ayıplı olduğunu ileri sürebilir. Aldığı salamda yenilmesi yasak et kullanıldığını basındaki haberle fark eden tüketicinin durumu buna örnek verilebilir.

E. HELÂL OLMAMA VE ALİUD

Tarafların üzerinde anlaştığı sözleşme konusu yerine bir başka şeyin ifa olarak sunulduğu durumu anlatan aliud olasılığında sözleşme ifa edilmiş sayılmaz. Burada ifadan bahsedilemediği için TBK

74 Yavuz/Acar/Özen, (n 3) 80; Aral ve Ayrancı, (n 3) 164; Kılıçoğlu, (n 3) 80 vd.; Sert Sütçü, 'Satış Sözleşmesi' (n 3) 94; Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 283; Larenz, (n 3) 43; TBK gereğince sadece ayıba karşı tekeffül hükümlerine değil, sözleşmeye aykırılık (TBK m. 112 vd.) hükümlerine başvurabilmek için de gözden geçirme ve bildirim gerektiğiyle ilgili, Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*, (n 3) 139.

75 Söz konusu durumun tüketici işlemi sayılamayacağı yönündeki görüş ve tüketici işlemlerinde ticari amaç unsuruyla ilgili ayrıntılı bir çalışma için, Aytekin Çelik, 'Tüketici İşlemlerindeki Ticari Amaç Unsurunun Ticari İş Açısından Değerlendirilmesi', (Aralık 2023) XI (2) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cumhuriyet'in 100. Yılına İthafen 777, 784.

76 Aslan, (n 3) 105; Akipek Öcal ve Kara, (n 3) 93; Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 283, 284; Tutumlu ve Tutumlu, (n 3) 104; Yavuz/Acar/Özen, (n 3) 82; Aral ve Ayrancı, (n 3) 166.

çerçevesinde ayıp hükümlerinin uygulanması mümkün değildir[77]. Ancak temerrüt hükümlerine başvurulabilir. Buna karşılık TKHK'da her türlü sözleşmeye aykırılık açısından tüketici korunduğu için aliud hâlinde de tüketici ayıba karşı tekeffül hükümlerinden yararlanabilir[78].

Helâl olmayan malın teslimi halinde de pekâlâ aliud oluşabilir. Kişinin inek eti almak isterken ona domuz eti teslim edilmesi hâlinde ifa yoktur. Bu durumda sözleşme tüketici sözleşmesi niteliği taşıyorsa tüketici ayıba karşı tekeffül hükümleri çerçevesinde seçimlik haklarından yararlanabilir. Buna karşılık sözleşme tüketici sözleşmesi değilse, henüz bir ifa gerçekleşmediğinden durum TBK açısından ayıp olarak değerlendirilemez. Alıcı şartları oluştuğu takdirde borçlunun temerrüdü hükümlerinden yararlanabilir.

F. MİKTAR EKSİKLİĞİ VEYA FAZLALIĞI ŞEKLİNDEKİ HELÂL OLMAMA

Miktar eksiklik veya fazlalığının kural olarak ayıp olarak kabul edilmediğinden ve malın niteliğini etkileyen esaslı miktar eksikliklerinin istisnaen ayıp olarak nitelendiğinden daha önce bahsedilmiştir[79]. Bu sonucun ekseriyetle malın helâl olmama özelliği için de geçerli olduğu söylenebilir. Gerçekten de İslâm Hukuku'nda çoğunlukla bir malın miktarının azlığı çoğunlukla onu helâl hâle getirmez[80]. Bilakis bir şey haramsa onun azı da çoğu da haramdır. Miktar çokluğu açısından da durum böyledir. Fakat malın miktarının helâl olma özelliğini etkilediği istisna durumlar ortaya çıkarsa, bu hâllerde mal ayıplı olarak kabul edilebilir.

SONUÇ

Bireylerin herhangi bir mal veya hizmeti tercih etmelerini etkileyen farklı etkenler bulunmaktadır. Bunlardan biri de dini yönelimlerdir. Gerçekten de dini bir amaç için yapılan seyahatler, alınan ürünler, giysiler, hatta verilen hediyeler bile kişilerin davranışını piyasada önemli ölçüde güdülemektedir. Helâl mal talebi de söz konusu dini etkenler arasında önemli bir yere sahiptir.

Her ne kadar farklı mezheplere göre helâl konusunda hassasiyet değişebilirse de uluslararası ticarette helâl mal ve hizmet alanında uyumluluğun sağlanabilmesi için standardizasyon çalışmaları her geçen gün artmaktadır. Bu doğrultuda 2010 yılında İslâm İşbirliği Teşkilatına bağlı bir kuruluş olarak İslâm Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) kurulmuştur. Merkezi İstanbul olan SMIIC'e halen 44 ülke üyedir. SMIIC bazı mal, hizmet veya enerji üretimi gibi alanlarda standartlar belirlemekte, üyeler de kendi ülkelerinde söz konusu kriterlere uygun üretim yaptığını ileri süren kuruluşların bu standartlara uygun davranmasının temini üstlenmektedir. Türkiye'de de helâl mal ve hizmet alanında faaliyet gösteren kuruluşların sertifikalandırma işlemlerini yapan, Türk Standartları Enstitüsü, GİMDES gibi pek çok kuruluş bulunmaktadır.

77 Bkz. I, A.

78 Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici,* (n 3) 238; Aydoğdu, (n 18) 35.

79 Bkz. II, F.

80 Mâlikilere göre ayıbın miktar eksikliği değil, malın olması gereken durumundaki eksiklik olduğu yönünde, Kisbet, (n 3) 712.

Helâl malın ve hizmetin uluslararası ticaretteki yeri kadar önemli olan bir diğer konu da özel hukuk ilişkilerine helâl niteliğinin yansımalarıdır. Gerçekten de çoğunlukla Müslümanlar, kimi zaman da inancı gereği olmasa da güven duyması sebebiyle diğer alıcı veya tüketiciler, helâl beklentisiyle o malı veya hizmeti almaktadır. Ancak söz konusu beklenti kimi zaman karşılanamayabilir. Bu noktada, satılanın helâl olmamasının satış sözleşmesinde ayıp hükümleri çerçevesinde çözülüp çözülemeyeceği sorunu ortaya çıkmaktadır.

Satış sözleşmesi bakımından genel olarak ayıp, tüketici veya alıcının maldan beklediği faydaları objektif kriterlere dayalı olarak ortadan kalkması veya tarafların kararlaştırdıkları özelliklerden bir ya da birkaçını söz konusu malda bulunmamasıdır. Bu tanıma göre maldaki helâl amblemine, helâl ibaresine uygun olmayan veya böyle bir amblem ya da ibare bulunmasa da satıcının helâl şeklindeki beyanını karşılamayan mal ayıplı sayılmalıdır. Ayrıca sağlığa zararlılığı sebebiyle gıda olarak tüketilmesi menedilen kan, leş, çürük bitki gibi maddeler böyle bir amblem, ibare veya beyan olmasa da lüzumlu nitelikleri eksik olduğu için ayıplı olarak değerlendirilmelidir.

Kimi zaman alıcının veya tüketicinin helâl beklentisi, maldaki helâl nitelik eksikliğinin ayıp olarak değerlendirilmesini etkiler. Gerçekten de alkolü gıda olarak tüketmek helâl değildir; fakat böyle bir hassasiyet taşımayan kimse alkol aldığı zaman bunun helâl olmadığı gerekçesiyle ayıp ileri süremez. Bu durum dürüstlük kuralıyla da bağdaşmaz. Helâl beklentisinin ayıba etkisi her somut olayda ayrıca değerlendirilmelidir.

Niteliğine uygun olduğu takdirde helâl olmamanın maddi, hukuki veya ekonomik ayıp oluşturması mümkündür. Bunun gibi helâl olmama özelliği basit bir gözden geçirmeyle anlaşılırsa açık ayıptan, daha sonra ortaya çıkan bir durum olursa gizli ayıptan bahsedilir.

İfa konusu helâl maldan farklı bir malın alıcı veya tüketiciye teslim edildiği hallerde aliuddan bahsedilir. TBK'na göre aliud olasılığında ayıp hükümleri uygulanamaz. Çünkü henüz bir ifa yoktur. Buna karşılık TKHK'a göre her türlü sözleşmeye aykırılık ayıp olarak kabul edildiği için helâl mal yerine yanlış ifa olarak başka bir şeyin teslimi durumunda da tüketici ayıp hükümlerine başvurabilir.

Miktar eksikliği veya fazlalığı kural olarak ayıp olarak değerlendirilmez. Malın helâl olup olmaması açısından da kural olarak miktar eksikliğinin ya da fazlalığının bir önemi yoktur. Örneğin alkolün azı da çoğu da helâl değildir; dolayısıyla helâl diye alınan içeceğin içinde ne miktarda bulunursa bulunsun ayıp olur.

KAYNAKÇA

Akipek Öcal, Ş ve Kara İ, *Tüketici Hukuku Ders Kitabı*, (2. Baskı, Yetkin 2023).

Alkış, A, 'İslâm Hukuku Açısından Tüketicinin Korunması', (2019), 16(1), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 73-138.

Aral, F ve Ayrancı, H, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, (16. Baskı, Yetkin 2023).

Aslan, İY, *Tüketici Hukuku Dersleri*, (9. Baskı, Ekin 2022).

Aydoğdu, M, '6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Getirdiği Yeniliklere Genel Bakış, Sözleşmeye Aykırılık, Ayıplı İfa Kavramlarına Getirdiği Farklı Yaklaşım ve Bu Konudaki Önerilerimiz', Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2013), 15(2), 1-62.

Aydoğdu M ve Kahveci, N, *Tüketici Hukuku Dersleri*, (Adalet 2021) (Aydoğdu ve Kahveci, *Tüketici*).

Aydoğdu M ve Kahveci, N, *Türk Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri Sözleşmeler Hukuku*, (3. Baskı, Adalet 2017), (Aydoğdu ve Kahveci, *Borçlar Özel*).

Becker, H, (Çev Suat Dura), İsviçre Borçlar Kanunu Şerhi İkinci Bölüm Çeşitli Sözleşme İlişkileri, (Bern 1934).

Bilge, N, *Borçlar Hukuku Özel Borç Münasebetleri*, (Sevinç Matbaası 1971).

Cenger, E, 'Tüketici Hukuku Açısından Taşınır Satımında Ayıplı Mal Kavramı', (Aralık 2022), 87 (3), İzmir Barosu Dergisi, 99-166.

Çelik, A, 'Tüketici İşlemlerindeki Ticari Amaç Unsurunun Ticari İş Açısından Değerlendirilmesi', (Aralık 2023) XI (2) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cumhuriyet'in 100. Yılına İthafen, 777-805.

Çolak, A, *İslâm Borçlar Hukuku*, (Ensar 2020).

Demir, H, 'Kur-an'ı Kerim Perspektifinden Aldatma ve Kandırma', (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi 2016).

Dönmez, İK, *İlmihal I, İman ve İbadetler*, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2010).

Edis, S, *Türk Borçlar Hukukuna Göre Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu*, (Ajans-Türk Matbaası 1963).

Ekinci, EB, *İslâm Hukuku, Umumi ve Hususi Hükümler*, (3. Baskı, Arı Sanat 2018).

Erdoğan, M, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (7. Baskı, Ensar 2019).

Eren, F ve Yücer, İ, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, (12. Baskı, Legem 2024).

Erturhan, S, 'İslâm Ticaret Hukukuna Vücut Veren Ahlâkî Esaslar', (2010), 16, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 213-246.

Esser, J, *Schuldrecht Besonderer Teil* Band II, (Verlag C. F. Muller 1971).

Feyzioğlu, FN, *Borçlar Hukuku İkinci Kısım Akdin Muhtelif Nevileri*, Cilt I, (4. Bası, Fakülteler Matbaası 1980).

Gümüş, MA, *6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, Cilt-I (Madde: 1-46)*, (Vedat 2014), (Gümüş, *Şerh*).

Gümüş, MA, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Kısa Ders Kitabı*, (7. Baskı, Filiz 2023), (Gümüş, *Borçlar Özel*).

Günenç, H, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, 1. Cilt, (İlim 1989)

Huguenin, C, *Obligationenrecht Allgemeiner und Besonderer Teil*, (3. Auflage, Schultess 2019).

İmam Nevevi, (Çev. Abdullah Feyzi Kocaer), *Muhtasar Riyazü's Salihin*, (Kalbi Büyük Dergâhı Kültür Hizmetleri 2016).

İnal, HT, *Tüketici Hukuku*, (3. Baskı, Seçkin 2014).

Kahraman, A, 'Gıda Ürünlerinde Helâl ve Haramı Belirleme Yöntemi', (2012), XVI (1), 453-478.

Kılıçoğlu, AM, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, (7. Bası, Turhan 2025).

Kisbet, M, 'İslâm Hukukunda Ayıplı Mal Satışında Tüketicinin Korunması', (2019), 5(1), İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi, 161-195.

Larenz, K, *Lehrbuch des Schuldrects Besonderer Teil*, Band II, (11. Auflage, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1977),

Molitor, E, *Schuldrecht Besonderer Teil*, (7. Auflage, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1965).

Özel, Ç, *Tüketicinin Korunması Hukuku*, (8. Baskı, Seçkin 2023).

Sert Sütçü, S, 'Satış Sözleşmesi' iç M. Turgut Öz (ed). *Borçlar Hukuku Özel Hükümler,* (Seçkin 2023), (Sert Sütçü, 'Satış Sözleşmesi').

Sert Sütçü, S, *Şematik Tüketici Hukuku*, (3. Baskı, Seçkin 2025), (Sert Sütçü, *Tüketici*).

Şimşek, M, 'Helal Belgelendirme ve SMIIC Standardı', (2013), 22, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 19-44.

Tandoğan, H, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, Cilt I/1, (6. Basım, Vedat 2008).

Topçuoğlu, M, Özkul B ve Tekelioğlu, N, 'Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Açısından Helal Ürün Sorunu ve Sonuçları', (Nisan 2017), 7 (30), Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 19-55.

Tutumlu MA ve Tutumlu Ö, *Ayıplı Mal Hukuku,* (2. Baskı, Seçkin 2023).

Tüzüner, Ö, 'Helâl Sertifikasının Türk Medenî Hukuku Yönünden Değerlendirilmesi', iç Hakan Tokbaş ve Fehim Üçışık (edr), Sektörel Bazda Tüketici Hukuku Uygulamaları (Bilge 2015), (Tüzüner, *Değerlendirme*), 378-401.

Tüzüner, Ö, 'Helâl Sertifikasına Yöneltilen Eleştiriler ve Bu Sertifikadan Kaynaklanması Muhtemel Özel Hukuk İhtilafları', (2020) 4(2) Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi 17-31, (Tüzüner, *Eleştiriler*).

Yavuz, AF, *Açıklamalı-Muamelatlı İslâm İlmihali, İslâm Fıkhı ve Hukuku*, (Çile 1986).

Yavuz, C, *Özellikle Tüketicinin Korunması Sorunu Bakımından Satıcının Satılanın (Malın) Ayıplarından Sorumluluğu*, (Beta 1989).

Yavuz, C, Acar, F ve Özen, B, *Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler*, (19. Baskı, Beta 2024).

Zeynüd'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l – Latifi'z Zebidi, (Çev. Kâmil Miras), *Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, 12. Cilt, (9. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı 1991).